

[Naslouchání jako podmínka reflektujícího přístupu ke smyslu]

76-91 život, filosofie, reflexe, smysluplnost, smysl, otevřenost, setkání

760820-1

(91) (4) (Račice, 20. 8. 76 ráno.)

A tak filosofický přístup k smysluplnosti vývojových dějin života na zemi je otevřen jen přes reflexi, přezkoumávající vlastní život myslitele a jeho užší i širší společenský kontext – a posléze kontext celé biosféry a vůbec biogeneze. Systematický a principiální přístup filosofie k této problematice nemůže být postaven na přímém nahlédnutí takového smyslu ani na jakémkoliv přímém kontaktu s ním. Proto předběžný poukaz k zřejmé smysluplnosti rozvoje určitých struktur, trvajících miliardy let, může představovat jakýsi orientační moment, ale filosoficky musí být teprve řádně zpracován a interpretován, aby mohl mít sledovatelné a kontrolovatelné teoretické, myšlenkové, filosofické důsledky. A z toho důvodu musí filosofická reflexe sledovat nejprve svůj vlastní „logos“, dříve než bude schopna sledovat „logos“ života jako takového. Teprve reflexe, která (alespoň do určité míry) ví, co podniká sama, když reflektuje, může sledovat, co „dělá“ život, když žije. (To je důvodem pro naše řazení témat: nejdříve kapitola o reflexi, teprve potom o životě a vůbec o přírodě.)

Reflexe může smysluplně (a vlastně vůbec nějak) přistoupit k praxi (nereflektivní) jenom tehdy, když sama ví, co dělá, když reflektuje. A každá reflexe znamená konstituci „subjektu“ na jedné straně a „objektu“ na straně druhé (což ovšem je příliš zkráceně a zjednodušeně vyjádřeno). Na straně „subjektu“ to právě znamená jakousi „sebe-konstituci“ reflexe, tj. sebekonstituci ve vlastním vědomí, sebe-uvědomění reflexe. Ale to je zase možné jenom tehdy, když je na druhé straně zároveň konstituován partner subjektu, což v metafyzické (předmětné) tradici znamená objekt, předmět. Ale meze a zkreslující vliv této metafyzické tradice se vyjevuje v našem případě zvláště jasně na koncipování toho, co lze snad nejpřípadněji nazvat „logos“. Zatímco popravdě má logos nepředmětný charakter, předmětné myšlení není schopno jej uchopit jinak než předmětně. A proto se orientuje na pojmech, soudech, logických vztazích apod. Tak se deformovaná reflexe orientuje ve skutečnosti na svých výkonech a výtvorech a vůbec není schopna reflektovat svou nejhlubší zakotvenost ve světě řeči, slova, v logu. Ve vztahu k logu však není na prvním místě aktivita myšlení či reflexe, nýbrž jejich otevřenost, není promlouvání ani tvrzení, nýbrž naslouchání a snad tázání, není konstituce smyslu a smysluplnosti, nýbrž naopak jejich recepce a akceptace.

Základním omylem filosofického přístupu k otázce smyslu (a vůbec k otázce hodnot) bývá jednostranný (nebo výhradní) důraz na subjektivní jeho stránku, eventuálně vyhnaný do extrémního ztotožnění smyslu a smysluplnosti s jakýmsi předsudkem, pověrou, s iluzí umožňující žít apod. Tento subjektivistický přístup velmi často doprovází realistický až materialistický přístup k tzv. „skutečným“ (rozumí se předmětného charakteru), ačkoliv svou strukturou je analogický (či dokonce pouhou odrůdou) subjektivismu noetickému, resp. noetické skepsi. To všechno je založeno na elementárním nepochopení povahy subjektivity vůbec a zejména povahy vědomí, myšlení a reflexe. Ale stručně můžeme uzavřít, že rozhodující v okruhu naší tematiky je nedostatek porozumění pro to, že každá uskutečněná smysluplnost je založena na setkání se smyslem (a tedy nikoliv na pouhém vytváření, konstituování, či dokonce produkci smyslu), že tedy smysl a smysluplnost nejsou redukovatelné ani odvoditelné z (na) aktivity a produktivity (živého) subjektu, že subjekt při vší své aktivitě a produktivitě tu má vždycky „partnera“, má tu „toho druhého“ či „to druhé“, jímž však nemůže být v posledu jen druhý subjekt. Každá realizovaná smysluplnost má vždycky svůj základ v jakémsi protějšku, s nímž se subjekt může (a musí) setkat, má-li cokoliv smysluplného podniknout; ovšem toto setkání nemá charakter nárazu vnějších stránek, který je dodatečně interpretován, nýbrž otevřenosti vůči tomu, co přichází ryze nepředmětně, tedy nikoliv zvnějška. A setkání s tímto nepředmětným, „vnitřním“ smyslem má tedy vždycky svou stránku aktivní, tvůrčí, produktivní, ale také a v tomto případě především stránku receptivní, pasivní či jakousi otevřenost, odevzdanost a naslouchavost.